

Збірник аналітичних записок
підготований студентами третього курсу
спеціальності «Журналістика», освітньої
програми «Правова журналістика» в
межах роботи проблемної групи «Історії
в тіні»

Консультації щодо пошуку і аналізу статистичної і
правової інформації проведено доц. Колесніковим
А.П.

ЗМІСТ

БРОЯК Неоніла. КІБЕРБУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ.....	4
КМЕТЮК Катерина. МІГРАЦІЙНА ХВИЛЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА: ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (2022-2025).....	11
ЛЕСЬКІВ Тетяна. МЕДІАГРАМОТНІСТЬ СЕРЕД УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ: РІВЕНЬ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ.....	19
МАСЛІЙ Марта. ДИНАМІКА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	25
ПОЛІЩУК Анна. КІБЕРАТАКИ, ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ТА ЗЛОВЖИВАННЯ СНАТГРТ.....	32
ШИДЛІВСЬКА Надія. БЕЗДОМНІ В УКРАЇНІ: МАСШТАБИ ПРОБЛЕМИ.....	37

КІБЕРБУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

У сучасному цифровому суспільстві, де інформаційні технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, дедалі гострішою постає проблема кібербулінгу. Онлайн-простір дозволяє людям спілкуватися, навчатися та взаємодіяти на відстані, але водночас створює умови для нових форм агресії, які часто залишаються невидимими. Кібербулінг є однією з найбільш поширених загроз, що впливають на психологічний стан дітей, підлітків та дорослих. В Україні ця проблема набуває все більшого масштабу, вимагаючи як аналітичного осмислення, так і ефективного правового врегулювання.

Кібербулінг — це умисне, тривале або систематичне заподіяння шкоди людині через цифрові засоби: соціальні мережі, месенджери, онлайн-ігри, електронну пошту тощо. Він може проявлятися у вигляді образ, погроз, переслідування, розповсюдження особистої інформації, фотошантажу, приниження або створення

фейкових акаунтів з метою дискредитації. Особливо небезпечним є те, що кібербулінг має «ефект безкінечності»: інформація в мережі часто зберігається довго і може поширюватися неконтрольовано.

Хоча кібербулінг може стосуватися користувачів будь-якого віку, в Україні найбільш серйозно він зачіпає саме дітей та підлітків. Це підтверджують і статистичні дані: за результатами досліджень UNICEF та опитувань МОН, саме молодь найчастіше стикається з онлайн-цифруванням, оскільки проводить значну частину часу в цифровому середовищі. За результатами масових досліджень і опитувань, показники за останні роки демонструють високі рівні контакту з онлайн-агресією: згідно з дослідженням Міністерства освіти та науки України, понад 51% опитаних учнів зазначили, що коли-небудь стикалися з булінгом; частина з цих випадків – саме в онлайн-просторі. Крім того, дослідження міжнародних організацій та опитувань підлітків показують, що у різних вибірках від приблизно 16% (світовий рівень) до 29–40%

(окремі українські вибірки)¹ підлітків називали випадки онлайн-цькування серед тих, хто відповідав на питання опитувань. Ці цифри вказують не лише на частоту явища, а й на його різноманітність – від образ у соцмережах до розповсюдження компрометуючих фото чи погроз у приватних чатах.

* - інформація з <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>

¹ Інформація з https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh?utm_source=chatgpt.com

Причини розповсюдження кібербулінгу в Україні багатофакторні. Перш за все, це високий рівень цифровізації та широке проникнення інтернету серед дітей: дуже велика частина підлітків регулярно користується соцмережами та месенджерами, що збільшує можливості для конфліктів і зловживань. Анонімність та відчуття безкарності в інтернеті спонукають деяких користувачів до агресивної поведінки, яку вони не проявили б офлайн. Додатково, у періоди соціальної напруги (економічні проблеми, війна, мобільність сімей) посилюються емоційні навантаження на підлітків, що також може провокувати агресію чи зниження емпатії. Важливим чинником є низький рівень цифрової та медіаграмотності у значної частини батьків і педагогів: дорослі не завжди помічають симптоми кібербулінгу, не вміють кваліфіковано реагувати або не знають, куди звертатися по допомогу.

Наслідки кібербулінгу для жертв можуть бути глибокими й тривалими. Психологічні реакції включають підвищену тривожність, депресивні симптоми, зниження самооцінки, соціальну ізоляцію, втрату мотивації до

навчання; у крайніх випадках онлайн-цькування сприяло самогубчим думкам або спробам. Особливу небезпеку становить те, що компрометуючі матеріали, раз опубліковані в мережі, можуть довго «переслідувати» жертву й бути доступними новим аудиторіям, що посилює травму. До того ж жертви часто мовчать – із сорому, страху помсти чи недовіри до дорослих – тож офіційна статистика недооцінює справжній масштаб проблеми.

Правове врегулювання кібербулінгу в Україні почало активно формуватися останніми роками. Важливим кроком став Закон України №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». У ньому булінг визначено як діяння, у тому числі в електронній формі, а за його вчинення встановлено адміністративну відповідальність. Відповідальними можуть бути як неповнолітні, так і їхні батьки. Також на рівні закладів освіти запроваджено обов'язкові механізми реагування на такі випадки.

На рівні шкіл і громадських ініціатив у країні реалізуються різні превентивні заходи: розроблені внутрішні положення щодо протидії булінгу, створені

алгоритми реагування школярів та вчителів (комісії, інформування батьків, співпраця з поліцією, психологічна підтримка), проводяться просвітницькі кампанії та тренінги з медіаграмотності. Міністерство освіти й науки України провело масове опитування вчителів і учнів, що дозволило виявити масштаби проблеми й спрямувати методичні рекомендації для навчальних закладів. Однак опитування також виявило, що лише частина педагогів почувається впевнено в питаннях виявлення й протидії булінгу, а у другій хвилі дослідження показник регулярності булінгу на рівні школи навіть зріс, що вказує на необхідність системної державної політики та підвищення кваліфікації вчителів.

Для підвищення ефективності протидії кібербулінгу слід поєднувати декілька напрямів. По-перше, потрібно посилювати цифрову та медіа-грамотність у школах та серед батьків: навчальні програми мають включати навички безпечної поведінки онлайн, розпізнавання маніпуляцій, правил приватності. По-друге, системно впроваджувати превентивні заходи в школах — чіткі алгоритми реагування, доступ до психологічної допомоги, 6

регулярні опитування та моніторинг ситуації. По-третє, правоохоронні та судові процедури мають адаптовуватися до швидкозмінного онлайн-середовища: навчання слідчих, оперативне видалення незаконного контенту за запитом, співпраця з провайдерами та соцмережами. По-четверте, важлива широка інформаційна кампанія для зняття стигми з жертв і мотивації до звернення за допомогою. Врешті, розвиток технологічних інструментів (фільтрація, інструменти скарг у платформах) може зменшити обсяг автоматично поширюваного негативного контенту.

Підсумовуючи, слід наголосити: хоча в Україні існує правова база та програми реагування на булінг, реальна ефективність залежить від синергії законодавчих, освітніх, соціальних та технологічних заходів. Без підвищення цифрової грамотності населення, підтримки жертв і оперативних механізмів реагування навіть прописані норми залишатимуться мало дієвими.

Катерина КМЕТЮК

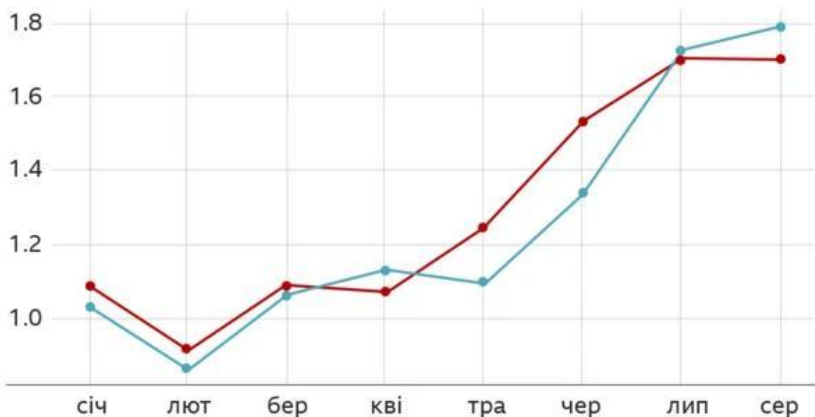
МІГРАЦІЙНА ХВИЛЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА: ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (2022-2025)

Повномасштабна війна, яку Росія розпочала проти України у лютому 2022 року, змінила життя кожного українця. Окрім руйнувань міст і людських трагедій, вона спричинила величезні зміни у тому, як і де живуть люди в Україні. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки, що призвело до масштабної міграційної хвилі та поглибило і так існуючу демографічну кризу. Розберемося, як саме війна впливає на населення нашої країни.

Скільки українців виїхали з України та в'їхали в Україну

Січень - серпень 2024 року (млн осіб)

■ в Україну ■ з України

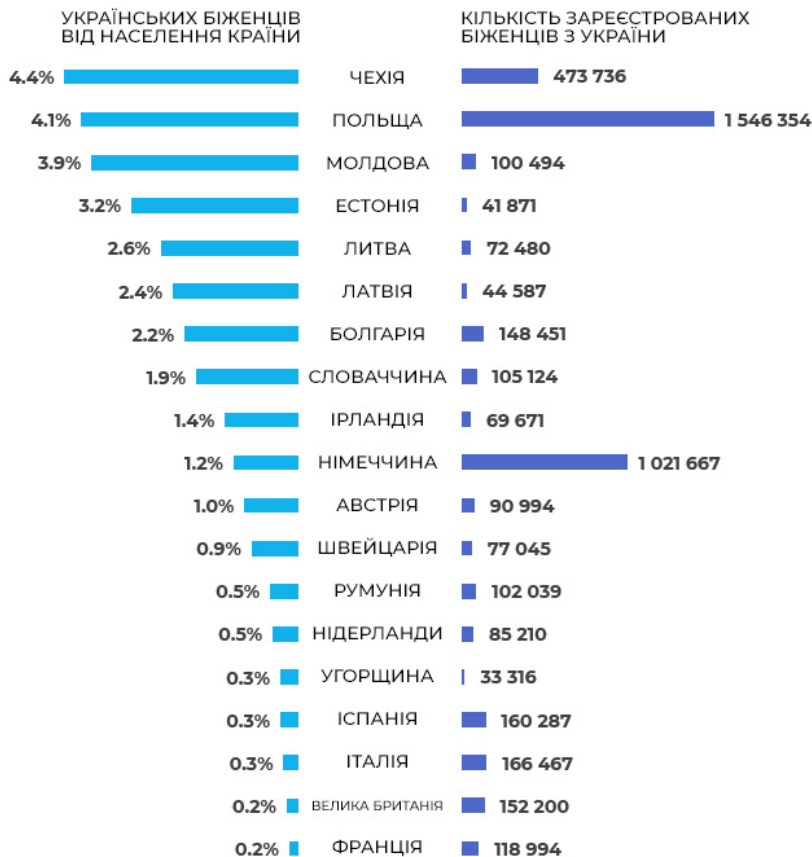
Джерело: Державна прикордонна служба України

В В С

Перше, що ми побачили після 24 лютого 2022 року, — це масовий рух людей. Тисячі українців їхали на захід України, подалі від бойових дій, стаючи внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Інші вирушали за кордон, шукаючи прихистку в Європі та світі. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на початок 2024 року в Україні було зареєстровано понад 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Це майже як все населення великої європейської країни! Ці люди були змушені залишити все: роботу, школи для дітей, звичний

спосіб життя. Багато хто з них знайшов новий дім у відносно безпечних областях України, але їм доводиться починати все спочатку. Водночас, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), понад 6,3 мільйона українців отримали статус тимчасового захисту за кордоном. Переважно це жінки з дітьми. Вони знайшли притулок у Польщі, Німеччині, Чехії та інших країнах. Це означає, що понад 11 мільйонів українців змінили своє місце проживання через війну. Цей масовий відтік людей — величезний виклик для майбутнього країни.

СКІЛЬКИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ПЕРЕБУВАЄ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ?

ДАНІ: ООН

Війна не тільки змушує людей переїжджати, але й глибоко впливає на життя та смерть. На жаль, ці зміни не на нашу користь, створюючи так звану "демографічну яму", наслідки якої відчуватимуться десятиліттями. Рівень

народжуваності в Україні стрімко падає. Якщо до 2022 року в країні вже була тенденція до зниження народжуваності, то війна її значно посилила, обваливши до історичного мінімуму. За даними Міністерства юстиції України, у 2023 році народилося приблизно на 25–30% менше дітей, ніж у 2021 році. Ця трагічна цифра пояснюється просто: пари відкладають рішення про народження дитини через невизначеність і страх за майбутнє, а мільйони сімей фізично розділені, оскільки жінки та діти виїхали за кордон, тоді як чоловіки залишилися в Україні. До цього додається і економічна нестабільність, що посилює небажання брати на себе додаткові фінансові зобов'язання.

Одночасно зростає смертність, і не лише через прямі бойові втрати. Війна вбиває людей опосередковано через руйнування медичної інфраструктури, що унеможливає вчасне лікування хронічних хвороб на прифронтових територіях. Крім того, постійний стрес і тривога провокують загострення серцево-судинних захворювань, що значно підвищує загальну смертність серед цивільного населення. Лікарі фіксують зростання кількості інфарктів та інсультів, спричинених війною. Ця комбінація – різке падіння народжуваності та зростання смертності – призводить до швидкого старіння нації та скорочення чисельності населення. Це "бомба уповільненої дії": через 15-20 років країна зіткнеться з гострим дефіцитом молодих робітників, які мали б підтримувати пенсіонерів, що підриває потенціал відновлення.

Масштабна міграція та мобілізація чоловіків призвели до значних структурних змін на ринку праці, що є серйозною загрозою для економічного відновлення. Внаслідок мобілізації мільйони чоловіків працездатного віку залучені до Сил оборони, що створює гострий дефіцит кадрів у критично важливих секторах:

будівництві, промисловості, логістиці та інженерії. За оцінками Міністерства економіки, у деяких галузях промисловості нестача кваліфікованих робітників може сягати 30% і більше. Водночас, більшість біженців за кордоном — це жінки (близько 80%), багато з яких є висококваліфікованими спеціалістками. Якщо ці жінки не повернуться, це призведе до "вимивання" інтелектуального та професійного капіталу країни, створюючи довгостроковий гендерний та професійний дисбаланс.

Однак, є і зворотна сторона: в Україні зростає частка жінок, які переймають традиційно чоловічі професії або займають керівні позиції, щоб заповнити прогалини. Це явище називають "жіноча економіка війни". Це вимагає від держави інвестувати у перекваліфікацію та створення нових можливостей для жінок-підприємців, щоб скористатися цим потенціалом.

Демографічні зміни, спричинені війною, є найбільшим довгостроковим викликом для України. Без цілеспрямованих державних програм ми ризикуємо зіткнутися з незворотними наслідками: постійним

дефіцитом робочої сили, що загальмує економічне відновлення, глибоким дисбалансом у структурі населення та втратою мільйонів висококваліфікованих фахівців. Відновлення населення вимагає комплексного підходу. Це включає створення безпечних і комфортних умов для повернення біженців (житло, робота, якісна освіта), масштабні програми фінансової та соціальної підтримки для стимулювання народжуваності, а також інтеграцію ВПО через створення нових робочих місць та повноцінної інфраструктури в регіонах-реципієнтах. Журналіст у висвітленні цієї кризи стоїть на сторожі майбутнього, і його завдання — не лише фіксувати страшні цифри, а й аналізувати державні стратегії та висвітлювати історії успішної інтеграції та стійкості, щоб надихати на дію та демонструвати шлях до відновлення людського потенціалу країни.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ СЕРЕД УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ: РІВЕНЬ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ

У сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність стає однією з ключових компетентностей, необхідних для безпечного й усвідомленого життя. Щодня підлітки стикаються з величезними потоками новин, постів, відео та реклами, що формують їхню думку, поведінку та навіть самооцінку. В умовах війни та активних інформаційних атак проти України вміння аналізувати медіаконтент набуло особливої актуальності. Саме тому питання рівня медіаграмотності серед українських підлітків потребує ґрунтовного дослідження та ефективних рішень.

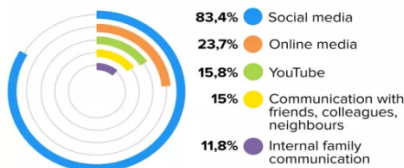
Медіаграмотність — це здатність людини критично аналізувати, оцінювати та ефективно використовувати інформацію з різних джерел: соціальних мереж, новинних ресурсів, блогів, відеоплатформ та інших медіа. Вона включає вміння розпізнавати фейки, маніпуляції,

пропаганду, приховану рекламу, а також розуміння правил безпечної поведінки онлайн. Для підлітків, які проводять у мережі значну частину часу, ці навички є незамінними.

Дослідження українських і міжнародних організацій показують, що рівень медіаграмотності серед підлітків та молоді залишається середнім і нерівномірним. Зокрема, за результатами опитування U-Report, проведеного UNICEF спільно з «Детектором медіа», 83,4 % молодих людей в Україні отримують новини насамперед із соціальних мереж¹, тоді як значно менше користуються перевіреними новинними сайтами або офіційними джерелами. Така структура медіаспоживання підвищує ризик потрапляння під вплив фейків та маніпуляцій, особливо в умовах війни.

¹ UNICEF Ukraine, 2022 — <https://www.unicef.org/ukraine/en/stories/fakes-or-facts>

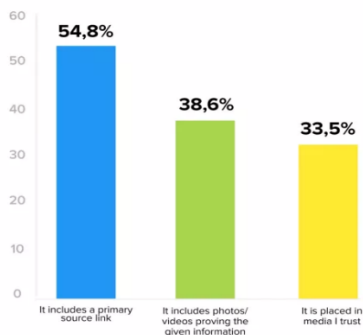
Where do you get news from?

47,7%

Claim they check information received from traditional and social media, looking for its primary sources and facts

How do you define credible news?

Number of respondents 4 237 | 10-11. 2022 | In partnership with Detector media

Крім того, загальнонаціональні дослідження свідчать, що навіть серед дорослого населення рівень глибокої медіаграмотності залишається низьким. За даними «Індексу медіаграмотності аудиторії України», лише близько 8 % громадян мають високий рівень медіаграмотності², тобто системно перевіряють джерела, розрізняють маніпулятивні технології та критично оцінюють інформацію. Це опосередковано вказує на ще

² Укрінформ, 2022 — <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3317185-visokij-riven-mediagramotnosti-maut-lise-8-gromadan-ukraini.html>

нижчий рівень сформованості цих навичок у підлітків, які лише формують своє критичне мислення.

Проблеми формування медіаграмотності мають кілька причин. По-перше, інформаційне середовище сьогодні дуже насичене, і підлітки фізично не встигають аналізувати всі повідомлення критично. По-друге, батьки та частина вчителів не завжди володіють достатнім рівнем медіаграмотності, щоб навчати дітей або контролювати те, що вони споживають. По-третє, поширеність фейків і маніпуляцій, особливо російських інформаційних атак, створює додаткову небезпеку — неправдиві повідомлення легко маскуються під професійні новини. По-четверте, багато підлітків не усвідомлюють, що їхньою думкою можуть керувати алгоритми, рекламодавці чи політичні сили.

Наслідки низької медіаграмотності можуть бути серйозними. Поширення фейкових новин сприяє паніці, недовірі та соціальній напрузі. Маніпулятивний контент може впливати на психологічний стан підлітків, викликати тривожність, страх або агресію. Також підлітки стають більш вразливими до фінансових афер,

політичної пропаганди та небезпечних онлайн-челенджів. Неперевірена інформація часто спричиняє конфлікти в сім'ях, школах або між друзями, формуючи хибне уявлення про реальність.

У відповідь на ці виклики в Україні активно впроваджуються освітні програми, спрямовані на підвищення медіаграмотності. Міністерство освіти та науки України включає елементи медіаграмотності в навчальні програми, а частина шкіл практикує окремі факультативи з цього напрямку. Громадські організації, такі як Академія української преси, IREX, UNICEF та інші, проводять тренінги, марафони, курси й інтерактивні проєкти для учнів та вчителів. Проте навіть попри активність цих ініціатив, рівень обізнаності учнів залишається недостатнім, а аудиторія охоплюється нерівномірно.

Підвищення медіаграмотності українських підлітків потребує комплексного підходу. По-перше, важливо системно навчати критичного мислення з молодшої школи, щоб діти змалку розуміли механізми маніпуляцій. По-друге, необхідно активніше розвивати цифрову

грамотність серед батьків: вони мають знати, як розпізнавати фейки, захищати персональні дані та контролювати інформаційне середовище дітей. По-третє, слід розширювати співпрацю між державою, школами, медіа та громадськими організаціями для створення сучасних навчальних матеріалів. По-четверте, важливо посилювати державну протидію фейкам і пропаганді, зокрема через роз'яснювальні кампанії та швидке спростування фейкової інформації. Нарешті, підлітки повинні мати доступ до зручних інструментів перевірки фактів та навчальних платформ, що допомагають орієнтуватися в медіапросторі.

Хоча в Україні вже існують освітні та громадські ініціативи, які працюють над підвищенням рівня медіаграмотності молоді, цього недостатньо. Лише поєднання зусиль сім'ї, школи, держави та суспільства здатне забезпечити підліткам здатність критично мислити, аналізувати дані та робити усвідомлені інформаційні вибори у складному цифровому світі.

ДИНАМІКА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

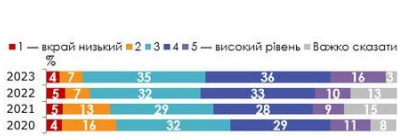
Під час повномасштабної війни росії проти України дезінформація стала одним із ключових інструментів інформаційної війни. Вона використовується для формування панічних настроїв, підриву довіри до влади та оборонних структур, маніпуляції міжнародною думкою, деморалізації військових і цивільних. Масштаб і швидкість поширення дезінформації зросли пропорційно до активності користувачів у соціальних мережах та цифровізації суспільства.

Динаміка дезінформації в умовах війни характеризується такими загальними особливостями:

1. Хвилеподібність — періоди активних інформаційних атак збігаються з ключовими військовими або політичними подіями.

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ В ЗМІ: ЧУЛИВІСТЬ ДО ФЕЙКІВ

детектор медіа

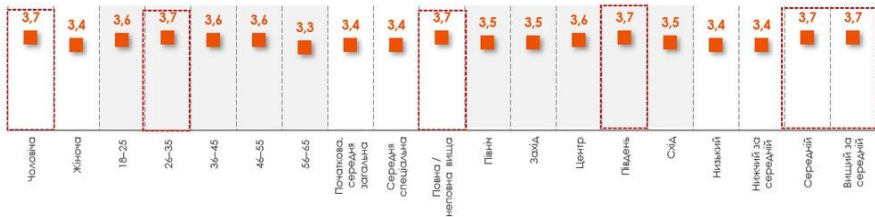

Середній бал оцінки
власної чутливості до
дезінформації за 5-
бальною шкалою

3,5
3,4
3,3
3,3

■ 52% аудиторії оцінюють свій рівень чутливості до дезінформації як вищий за середній або високий. А частка тих, хто вважає себе повністю некомпетентними у виріненні фейків, складає 11%.

Середній бал оцінки власної чутливості до фейків*

База: всі опитані, N= 2000 (2020 р.), N= 2000 (2021 р.), N= 1200 (2022 р.) та N= 1200 (2023 р.). Питання: Як би ви оцінили свою здатність відрізнати дезінформацію від достовірної інформації? Дайте оцінку за 10-бальною шкалою, де 1 – край низький рівень, 10 – високий рівень.
* Різниця значуща на рівні 0,05.

45

3

2. Тематика змінюється разом із ситуацією на фронті — від фейків про «здачу міст» до маніпуляцій про «втому Заході», «мобілізаційні жахи» тощо.

3. Удосконалення технологій — використання штучного інтелекту, дипфейків, генеративних зображень для підвищення правдоподібності.

4. Гібридність каналів — поєднання соцмереж,

³ Більше половини українців вважають, що мають високий рівень чутливості до дезінформації, — дослідження «Детектора медіа» - MediaSapiens.

месенджерів, псевдоаналітичних ресурсів, бот-мереж і “перевірених блогерів”, яких використовують як «місток довіри».

Етапи та особливості дезінформації під час війни

Перший етап (лютий–квітень 2022 року).

Характеризувався максимальною інтенсивністю фейків, спрямованих на створення паніки:

- повідомлення про захоплення великих міст;
- підроблені відео нібито з «капітуляцією» української влади;
- фейки про масове введення російських військ у центральні області; • вкиди щодо “повної відсутності ППО”.

Цей період має найстрімкіший ріст дезінформації, оскільки ворог намагався паралізувати волю до опору.

Другий етап (літо–осінь 2022 року).

Зміщення акцентів дезінформації на теми:

- економічної нестабільності;
- перебоїв із паливом;
- “втечі українців з країни”;
- дискредитації ЗСУ перед контрнаступами.

Інтенсивність атак зростала перед ключовими операціями — у Харківській і Херсонській областях.

Третій етап (2023 рік).

Фокус дезінформації переходить на:

- міжнародну підтримку України;
- нібито “втому партнерів”;
- внутрішньополітичні конфлікти;
- мобілізаційні маніпуляції.

Значно активізувалися блогери-агенти впливу, які маскують фейки під «аналітику», а також Telegram-канали з великою кількістю ботів.

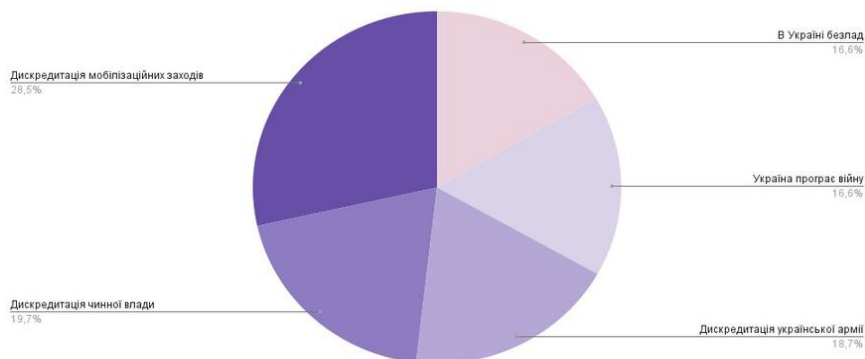
Четвертий етап (2024–2025 роки).

Тут домінують:

- технологічно складні маніпуляції — дипфейки, синтезовані аудіо, фото та відео;
- фейки, які повторюються циклічно і підлаштовуються під нові обставини;
- “експертні” фейкові прогнози стосовно фронту, мобілізації чи політичних рішень;
- масовані атаки під час міжнародних самітів, оголошень військової допомоги, виборів у країнах-

партнерах.

4

Використовуються для швидкого вірусного поширення емоційного контенту. Переважають короткі відео, які легко сприймаються та важко перевіряються.

Telegram.

Найнебезпечніша платформа, оскільки дозволяє анонімність. Тут поширюються:

- “зливи” нібито з Генштабу;
- фейкові розсилки про обстріли;
- маніпулятивні фото з місць подій.

Бот-мережі.

Скоординовані акаунти створюють ілюзію

⁴ <https://gwaramedia.com/khvyli-dezinformatsii-zymy-lita-2024-roku-analiz-vid-gvara-media/>

“суспільної думки”, масово репостять однакові повідомлення.

Медійні псевдоресурси.

Сайти, що імітують новинні платформи, але публікують фейки під виглядом журналістських матеріалів.

Дипфейки та штучний інтелект.

Окрема тенденція — генеративні ролики з «висловлюваннями українських посадовців» та фейковими голосами.

Дезінформація є одним із найважливіших стратегічних інструментів агресора, а її динаміка змінюється відповідно до воєнних, політичних і соціальних факторів.

Вона стала постійним елементом сучасної війни та безпосередньо впливає на стійкість суспільства, ефективність державних рішень і міжнародну підтримку України.

Україні необхідно продовжувати:

- посилювати інформаційну безпеку;
- розвивати системи моніторингу фейків;

- покращувати цифрову грамотність населення;
- підтримувати швидку, прозору та регулярну офіційну комунікацію.

Тільки комплексний підхід забезпечить стійкість до інформаційних атак і зменшить їхній вплив на суспільство та державу

КІБЕРАТАКИ, ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ТА ЗЛОВЖИВАННЯ CHATGPT

З моменту появи ChatGPT у 2022 році він став найпопулярнішою платформою зі штучним інтелектом, здатною генерувати тексти, коди, листи та сценарії. Проте будь-яка технологія має дві сторони: з одного боку — користь для освіти, науки й бізнесу, з іншого — ризик зловживань.

Останні роки показали, що хакери почали використовувати штучний інтелект не лише як помічника, а й як інструмент для підготовки кібератак, зокрема з участю ChatGPT.

За даними OpenAI, «закордонні загрозові актори» вже використовують ChatGPT та інші інструменти ШІ для підкріплення старих способів атак:

- фішинг — створення правдоподібних листів для отримання конфіденційної інформації. ChatGPT генерує правдоподібні тексти, що важко відрізнити від легітимних повідомлень;

- шкідливе програмне забезпечення (malware) — автоматизоване написання кодів для атак;
- пропаганда та дезінформація — генерація переконливих текстів для впливу на аудиторію;
- автоматизація кіберзлочинів — швидке створення сценаріїв атак без необхідності глибоких технічних знань. Генеративний AI може створювати переконливі повідомлення для впливу на громадську думку.

Фіксація та публікація загроз дозволяє підвищити обізнаність про потенційні ризики та розробляти захисні механізми.

За даними OpenAI (компанії-розробника ChatGPT), “закордонні загрозові актори” (foreign threat actors) вже використовують ChatGPT та інші інструменти ШІ для «підкріплення старих способів атак»: фішинг, malware, пропаганда, автоматизація кіберзлочинів. Цей випадок розслідувався і оприлюднений як частина “public threat reporting”.⁵

⁵ <https://cybernews.com/security/openai-report-foreign-threat-actors-use-ai-tools-chatgpt-for-attacks/>

Це означає, що інформацію про потенційні або реальні зловживання та загрози фіксують і повідомляють — як великі компанії безпеки Kaspersky, так і сама OpenAI + незалежні дослідники і аналітики.

Приклад загрози у 2025 році. Microsoft повідомила про новий тип загрози — вірус-троян під назвою PipeMagic⁶, який поширювався як «підроблений десктоп-додаток ChatGPT». Цей «фейковий» додаток міг діяти як бекдор, викрадаючи дані або надаючи зловмисникам доступ до систем. Атака PipeMagic під виглядом ChatGPT Desktop App Microsoft у 2025 році повідомила, що вірус-бекдор PipeMagic розповсюджується через підроблений додаток ChatGPT. Постраждали організації були в США, Європі та інших регіонах. PipeMagic дозволяє зловмисникам віддалено керувати комп'ютерами, встановлювати додаткове шкідливе ПЗ та викрадати дані.

PipeMagic є яскравим прикладом того, як популярність AI-сервісів використовується

⁶ <https://www.microsoft.com/en-us/security/blog/2025/08/18/dissecting-pipemagic-inside-the-architecture-of-a-modular-backdoor-framework/>

кіберзлочинцями як прикриття для атак.

Кількість кібератак, де використовують ChatGPT або подібні інструменти ШІ, зростає щороку. Це свідчить, що популярність таких сервісів робить їх привабливою маскою для шахраїв та кіберзлочинців.

Поява нових методів автоматизації кібератак стає серйозною загрозою для бізнесу, освіти та державних структур.

Аналітики прогнозують подальше збільшення атак на 50–70% до 2025–2027 років, якщо не будуть впроваджені нові системи захисту⁷.

Сервіси AI будуть дедалі більше використовуватися як інструмент соціальної інженерії та дезінформації.

ChatGPT та подібні ШІ-сервіси стають все більш привабливим інструментом для кіберзлочинців. Зростання кількості шкідливих файлів, фішингових атак і підроблених додатків свідчить про те, що популярність таких технологій використовується не тільки на користь

⁷ https://www.ncsc.gov.uk/report/impact-ai-cyber-threat-now-2027?utm_source=chatgpt.com

людей, а й на шкоду.

Отже, популярність ChatGPT створює нові кіберзагрози, і їхнє своєчасне виявлення та запобігання, має ключова умова безпеки для користувачів і організацій.

Лише комбінований підхід, що включає технічні, освітні та організаційні заходи, дозволить зменшити ризики і забезпечити безпеку користувачів та організацій у світі, де AI стає все більш потужним інструментом.

Надія ШИДЛІВСЬКА
БЕЗДОМНІ В УКРАЇНІ: МАСШТАБИ
ПРОБЛЕМИ

Проблема бездомності в Україні залишається однією з найменш врегульованих соціальних сфер. Після початку повномасштабної війни ситуація загострилася: збільшилася кількість людей, які втратили домівки, документи, роботу. Реальна кількість бездомних в Україні значно більша за офіційні дані.

Проблема потребує підтримки від держави, волонтерів та міжнародних організацій.

Проблема бездомності в Україні формується під впливом одразу кількох груп факторів:

8

За даними Depaul Ukraine, бездомність в Україні найчастіше пов'язана з вимушеними переміщеннями, сімейними обставинами та економічними проблемами. Близько 22% людей, які опинилися на вулиці, — це внутрішньо переміщені особи, що були змушені покинути свої домівки через бойові дії або втрату житла.

Значну частину причин становлять виселення (29%), сімейні конфлікти (24%) та розрив стосунків (23%)

— ці фактори часто безпосередньо штовхають людей на вулицю. Економічні труднощі також відіграють важливу роль: 22% опинилися без житла через втрату

⁸ Дослідження бездомності в Україні. 2024 - Depaul Ukraine

роботи, а зростання цін і нестабільність лише посилюють проблему. Помітною залишається і роль залежностей — 17% бездомних стикаються з алкогольною чи наркотичною залежністю, що ускладнює їх здатність отримувати роботу чи орендувати житло.

Восні руйнування теж є вагомим фактором: 9% втратили житло через його пошкодження або знищення, а ще 8% — через вимушений продаж житла. Окрема група — люди, які виходять з інтернатів, дитячих будинків або місць позбавлення волі (8%) і залишаються без підтримки. Додатково, 5% стають бездомними через втрату чи крадіжку документів, що робить неможливим оформлення допомоги або пошук роботи. Ще 5% мають інші індивідуальні причини, які не підпадають під основні категорії.

Проблема бездомності в Україні має значно більші масштаби, ніж це видно з офіційних звітів, бо немає єдиного, повного державного реєстру бездомних осіб. За даними Міністерства соціальної політики, офіційно на облік у 2019 році було взято близько 21 700 бездомних осіб, а соціальні служби щороку фіксують приблизно 30—

33 тисяч звернень по допомогу від людей без постійного житла. Але це лише частина тих, хто фактично потребує підтримки — значна частина взагалі не звертається до служб соціального захисту через стигматизацію, брак довіри або відсутність документів⁹.

Експерти вказують, що реальна кількість бездомних може бути у 3–5 разів більшою, ніж офіційні дані, оскільки багато людей живуть у прихованих формах бездомності — наприклад, у тимчасових ночівлях, у друзів, у пристосованих приміщеннях або часто переміщуються між містами.

Згідно з дослідженням Deraul Україна, яке є одним із найбільш ґрунтовних аналізів стану бездомності в країні, 22 % усіх людей, які сплять на вулиці або в притулках, — це внутрішньо переміщені особи (ВПО), тобто ті, хто втратив житло під час війни¹⁰. Цей факт підкреслює, що проблема бездомності стала не лише соціально-економічною, а й прямим наслідком воєнних дій та переселення громадян.

⁹ [Briefing Note Homeless People ENG \(1\).pdf](#)

¹⁰ [Internally displaced Ukrainians make 22% of the country's homeless people - report - Букви](#)

За даними того ж дослідження, серед бездомних значна частина має нагальні потреби, які виходять далеко за межі простої «відсутності житла»:

- 81 % назвали головною потребою довгострокове житло; ● 65 % — доступ до гігієнічних та санітарних умов;

- 36 % — медичну допомогу;

- 33 % — юридичну підтримку через відсутність документів;

- 31 % — працевлаштування, але багато хто не може знайти роботу через статус бездомної особи.

За цими числами стоїть ще один важливий факт: майже 49 % опитаних перебували у стані бездомності понад 5 років, а 95 % — більше одного року, що показує довгостроковий характер проблеми.

Міжнародні експерти підкреслюють: через масштабні руйнування житлового фонду — близько 13 % усіх домівок (приблизно 2,5 млн квартир і будинків) були пошкоджені або зруйновані — мільйони громадян опинилися в зоні ризику бездомності. hfu.org Серед них — ті, хто не має можливості відновити житло або фінансово забезпечити нове.

До того ж відсутність повної, сучасної державної статистики підкреслює доповідь ООН, яка зазначає, що неможливо точно оцінити масштаб бездомності, оскільки враховуються лише ті, хто звертається до служб, а ті, хто живе «приховано», не враховуються. Деякі оцінки місцевих організацій навіть називають цифру близько 200 000 осіб на національному рівні, що значно вища за офіційні дані.

Умови життя людей, які опинилися без житла в Україні, залишаються критично складними. Частина людей живе на вулиці, у занедбаних будівлях, підвалах, на вокзалах або в тимчасових притулках, які зазвичай переповнені та не здатні забезпечити довготривале проживання. За даними благодійних організацій, лише близько 15–20% бездомних мають періодичний доступ до

нічліжок, тоді як решта вимушені шукати тимчасові місця самотійно

Відсутність житла створює серйозні ризики для життя. Бездомні регулярно стикаються з:

- різким переохолодженням узимку та тепловими ударами влітку,
- респіраторними інфекціями (ГРВІ, бронхіт, пневмонія),
- загостренням хронічних хвороб, через відсутність лікування,
- недоїданням та нестачею якісної їжі,
- інфекціями шкіри, паразитами, ранами, що не загоюються.

За даними міжнародного звіту ООН (UN Briefing Note on Homeless People), середня тривалість життя бездомної людини в Україні на 15–20 років менша, ніж середня по країні. Це пов'язано з тим, що більшість бездомних взагалі не має доступу до медичних послуг: для отримання лікування потрібні документи, яких у значної частини немає. Крім того, Дераул зазначає, що 36% опитаних потребують медичної допомоги негайно, а

більшість хронічно хворіють, але не отримують стабільної терапії.

Життя без дому майже завжди супроводжується значною емоційною та психологічною травмою. Багато бездомних пережили втрату сім'ї, руйнування житла через війну, бойові дії та тривалий стрес. Постійна небезпека, нестача їжі, холод, соціальна ізоляція та тривале перебування в умовах невизначеності призводять до поглиблення емоційної нестабільності та депресивних станів. За даними Deraul Україна, більшість людей, які живуть на вулиці, мають історію серйозних психологічних переживань.

Психологи зазначають, що понад 70% бездомних мають ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або хронічної депресії. Через це багато людей не можуть повернутися до нормального життя навіть тоді, коли отримують тимчасове житло: без психологічної підтримки відновлення часто блокується страхом, апатією або невмінням справлятися зі стресом.

Для ефективного подолання бездомності потрібен комплексний підхід, який поєднує державні програми,

соціальні ініціативи та міжнародні практики.

Необхідно розвивати нічліжки та денні центри з харчуванням і гігієною, створювати центри реінтеграції для поступового відновлення навичок життєдіяльності, а також впроваджувати мобільні хаби допомоги у регіонах без стаціонарних центрів.

Модель “Housing First”. Ця практика передбачає, що люди спочатку отримують житло, а вже після цього — підтримку у вигляді роботи, лікування та оформлення документів. У країнах ЄС така модель дозволила зменшити рівень бездомності на 60–80%.

Важливо спрощувати процедури для людей без дому, зокрема відновлення паспорта та інших документів, присвоєння юридичної адреси для отримання соціальних виплат, а також забезпечувати доступ до юридичної підтримки через соціальних працівників.

Потрібен доступ до безкоштовних мобільних медичних бригад, психотерапевтичних консультацій і програм підтримки психічного здоров'я та залежностей. Реінтеграція та працевлаштування. Сприяння навчальним курсам, програмам перекваліфікації та підтримка

роботодавців, готових брати на роботу соціально вразливих людей, допомагає стабільно повернутися до суспільного життя.